

VERANTWOORDING¹

Zomer 2024 eindigt de eerste fase van de Vakvernieuwingscommissie Nederlands, die voorstellen doet voor nieuwe eindexamens Nederlands voor het vmbo, havo en vwo. Eind april 2024 legde de commissie prefinale voorstellen voor aan de Adviescommissie, waarvan Levende Talen Nederlands deel uitmaakt. Om zoveel mogelijk docenten bij het advies van LTN te betrekken werd een peiling onder docenten uitgevoerd, opdat veel docenten kennis zouden nemen van de voorlopige voorstellen en LTN een advies zou kunnen formuleren op basis van docentoordelen. De Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands van LTN voerde het onderzoek uit.²

Het onderzoek bestond uit twee delen. Het ging erom vast te stellen welk belang de docenten in vijf verschillende sectoren van het voortgezet onderwijs hechten aan de eindtermen zoals geformuleerd, om hun schattingen over de ruimte die elke eindterm zou innemen in het leerplan voor de sector, en over de mate waarin docenten behoeften zouden hebben aan scholing bij invoering van de eindtermen. Deze gegevens zouden helpen om te zien welke zwaartepunten docenten in een sectoren zouden leggen, en of die zwaartepunten zouden verschillen tussen de sectoren. Zulke inzichten zouden kunnen bijdragen aan het aanscherpen van de voorstellen voor ieder van de vijf sectoren. Een tweede doelstelling was na te gaan wat de samenhang is die docenten ervaren. Een van de uitgangspunten voor het herformuleren van examenprogramma's was immers dat er een samenhangend, minder versnipperd programma zou ontstaan. Daarom leek het LTN goed om na te gaan welke samenhang er nu ervaren zou worden. We zetten doelen en werkwijze voor deze twee onderzoeken hieronder uiteen.

¹ Verwijzing: Rijlaarsdam, G. (2024). Formatief eindtermenpeilingsonderzoek van de Werkgroep Onderzoek en Didactiek Nederlands. Deel 1: Verantwoording. *Utrecht: Levende Talen Nederlands*.

² Voor het onderzoek gebruikten we [Comproved](#), een digitale vergelijkingstool. Levende Talen Nederlands heeft met een subsidie dit gebruik mogelijk gemaakt.

<https://didactieknederlands.nl>

1 DOELSTELLINGEN EINDTERMENPEILINGSONDERZOEK

Er lagen drie vragen voor. De voorstellen van de vaststellingcommissie beogen een en hetzelfde raamwerk van eindtermen toe te passen op alle vijf sectoren (de drie leerwegen van het vmbo, en de havo-en de vwo-sector). De eerste vraag is welk gewicht docenten toekennen aan die eindtermen, ervan uitgaande dat niet alle eindtermen even belangrijk worden geacht. De vraag die daarmee samenhangt is of de leerwegen/sectoren verschillen in het belang dat zij hechten aan eindtermen. Eindtermen die een sector relatief belangrijk vindt, definiëren samen de leerplanopvatting van de sector, en die opvatting kan verschillen tussen de sectoren. Als eindtermen relatief onbelangrijk worden gevonden binnen een sector zou dat kunnen betekenen dat de commissie zou kunnen overwegen om in het belang van een haalbaar leerplan en examen zo'n eindterm te schrappen, of op te nemen in een inhoudelijk nabije eindterm. Een lage score op belangrijkheid kan ook veroorzaakt worden door een minder geslaagde formulering.

Een tweede vraag is de haalbaarheid van de voorstellen. Het voorstel voor de eindtermen zou tenminste 20% ruimte moeten laten voor schoolspecifieke invullingen, en zou een sterkere eenheid moeten vormen dan het huidige examenprogramma. De vaststellingscommissie staat voor de moeilijke taak om een 'slimme' set van eindtermen vast te stellen, die een realistisch beslag legt op de beschikbare leertijd van leerlingen: leerlingen moeten zich in voldoende mate kunnen voorbereiden op de examens. Het beslag dat een eindterm legt op het leerplan wordt nu in navolging van Wetenschappelijke Leerplancommissie de leerplanruimte genoemd. De vraag is nu of de voorliggende plannen realistisch zijn volgens de docenten. Daarom hebben we gevraagd naar de relatieve ruimte die een eindterm inneemt. Als er een keuze gemaakt moet worden uit de set van eindtermen, kan men zich voorstellen dat als twee eindtermen veel leerplanruimte vergen, de eindterm die veel minder belangrijk gevonden wordt zou kunnen sneuvelen.

Tenslotte vergt invoering van een nieuw leerplan en examen dat docenten in de gelegenheid zijn om zich inhoudelijk goed voor te bereiden op hun taken. Als voorstellen voor een nieuw examen veel scholingstijd vergen, volgens docenten, is invoering van zo'n eindterm misschien minder wenselijk op korte termijn, tenzij het om een enkele eindterm zou gaan. Als een eindterm een niet zo belangrijk geachte verandering zou zijn, en een relatief grote scholingsinspanning zou vergen, zou een herziening kunnen worden overwogen.

2 DOELSTELLINGEN SAMENHANGONDERZOEK

Als een leerplan samenhang beoogt, moet die samenhang ook als zodanig waargenomen worden door wie het leerplan omzetten in daadwerkelijk onderwijs, de leraren. Een onderzoek naar de mate waarin docenten eindtermen als inhoudelijk verwant ervaren, kan uitwijzen dat de clusters van eindtermen zoals bedoeld inderdaad zo ervaren worden, waardoor er minder versnippering ervaren zou worden. Als het voorstel zoals dat nu voorligt drie hoofddomein kent, met ieder twee subdomeinen, dan zouden docenten die structuur moeten ervaren. Wordt dat niet zo ervaren, en komen er andere patronen van samenhang tevoorschijn als docenten de eindtermen op samenhang beoordelen, kan dat betekenen dat de commissie nog eens goed naar de inhoudelijke categorieën moeten kijken, misschien moet schrappen, misschien moet herformuleren.

3 OPZET ONDERZOEK

3.1 *Deelnemers*

De nieuwsflits van maart 2024 van LTN aan de leden, bevatte een korte oproep om deel te nemen aan dit onderzoek, bestaande uit twee delen; een schriftelijke raadpleging en aansluitende panelgesprekken. Geïnteresseerden konden zich aanmelden via een digitaal formulier, waarop men kon aangeven of men zich aanmeldde voor de schriftelijke peiling alleen of ook voor de panelgesprekken. Een week later werd de oproep publiek via de LinkedInpagina van WODN.

Er meldden zich 445 docenten, waarvan 380 leden van LTN. Van de 65 deelnemers die geen lid waren, wilden er 17 alsnog lid worden¹.

Alle aangemelde deelnemers werden ingedeeld naar sector, op basis van hun ervaring en huidige werkkring: een groep van 68 docenten werd verdeeld over Basis-Beroeps en Basis-Kader, en voor de andere sectoren schreven we 128 docenten voor GLTL aan, 98 voor havo en 152 voor vwo. De deelnemers hadden gemiddeld 15 jaar ervaring in het onderwijs; er waren in dit opzicht geen verschillen tussen de vijf sectoren. Zestien deelnemers hadden geen lerarenopleiding gevolgd: negen van hen vulden geen vragenlijsten in. Het merendeel van de uitgenodigde deelnemers rapporteerde een WO-master als hoogste opleiding (268, waarvan 67% daadwerkelijk deelnam), tien rondden een promotietraject af (60% nam deel), vier rondden een WO-Bachelor af als hoogste opleiding (50% nam deel), 66 een HBO-bachelor (60% nam deel), 96 een HBO-Master

¹ Van deze aanmeldingen deden tenslotte 64% van de leden mee, 79% van de niet-leden, en 82% van de aspirant-leden.

(63% nam deel), en een deelnemer had geen HBO- of WO-opleiding afgerond en nam niet deel.

3.2 Vragenlijsten Belang, Scholingsbehoefte en Leerplanruimte

Voor de peilvragen over Belang, Scholingsbehoefte en Leerplanruimte maakten we vragenlijsten per sector, omdat de formulering van de eindtermen (17 voor vmbo, en twee extra voor havo en vwo) weliswaar op eenzelfde leest geschoeid waren maar toch ook sectorspecifieke verschillen vertoonden in de toelichtingen. De eindtermen zoals de commissie die formuleerden werden ongewijzigd in de vragenlijsten opgenomen, zoals het voorbeeld in Tabel 1.¹

Tabel 1. Voorbeeld eindterm VBM Basis-Beroep

Lezen, luisteren en kijken met begrip
Vmbo-bb
Doelzin:
De leerling toont begrip van teksten vanuit een specifiek doel.
Het gaat hierbij om:
lezen van en luisteren en kijken naar teksten van verschillende zakelijke en literaire genres;
benoemen van communicatieve doelen, publiek, context en genres;
benoemen van onderwerp, hoofdzaken en perspectieven in een tekst en verbanden binnen een tekst;
parafraseren, interpreteren of uitleggen van geselecteerde, voor het doel relevante informatie;
flexibel toepassen van begripsverhogende strategieën, waar nodig met behulp van taaladviesbronnen.
Te denken valt aan:
het nieuws bekijken/beluisteren/lezen en de hoofdpunten weergeven;
het maken van een infographic van een weerbericht;
het opstellen van een tijdlijn van de gebeurtenissen uit een artikel, boek of film.

¹ We zijn Prof. Dr Folkert Kuiken, procesregisseur van de Vaststellingcommissie, heel dankbaar dat hij de set eindtermen ter beschikking stelde van dit project., op voorwaarde dat wij die beschrijvingen alleen zouden delen met de deelnemers aan het onderzoek. De complete set kunnen we dan ook niet opnemen in deze rapportages, wel verkregen we toestemming om de doelzinnen te publiceren.

3.3 Instructie voor deelnemers

We maakten gebruik van de techniek van paarsgewijze vergelijkingen, met behulp van de software Comproved¹. Die techniek vraagt van een deelnemer een keuze te maken tussen twee objecten (hier: eindtermen), op basis van een vraagstelling die een criterium bevat, in ons geval bijvoorbeeld Belang. De deelnemer krijgt een reeks paren eindtermen voorgelegd, en kiest welk van de twee belangrijker is voor de bepaalde sector. De paren worden aselekt samengesteld door het softwareprogramma. Het gaat dus om uitspreken van een relatief oordeel: Vind ik A belangrijker dan B?

Tabel 2. Toelichting zoals aan deelnemers voorgelegd:

<p>U ziet twee eindtermen: zo'n paar wordt aselekt samengesteld door het programma, opdat alle combinaties zullen voorkomen. We leggen u een vraag voor, bijvoorbeeld,</p> <p>Welk van de twee eindtermen vindt u belangrijker voor uw leerlingen in het</p> <p>[en dan volgt de leerweg zoals VMBO GL/TL waarvoor u in eerste instantie bent uitgenodigd]?</p> <p>Dan ziet u twee eindtermen naast elkaar, en u kiest die u het belangrijkste vindt, A of B.</p> <p>In totaal leggen we u <i>acht</i> vergelijkingen voor de beoordeling van Belang. De twee eindtermen die u vergelijkt kunnen soms heel dicht bij elkaar liggen en dan kan er een miniem verschil zijn in belangrijkheid, en een andere keer treft u een paar eindtermen waarvan er een voor u heel duidelijk veel belangrijker is. U maakt dus een geforceerde keuze, soms is dat moeilijk, omdat u beide eindtermen niet zo heel belangrijk vindt, of juist allebei heel belangrijk.</p> <p>We leggen u drie keer zo'n lijstje voor. Een keuze maken uit twee eindtermen kost minder dan een minuut, en omdat u de meeste eindtermen vaker dan eens tegenkomt, maakt u de keuze allengs sneller. U kiest zelf welk van de vragenlijstjes u het eerst wil beantwoorden.</p>
--

We legden alle deelnemers drie onderwerpen voor, via drie vragen. Zie tabel 3.

¹ Oorspronkelijk werd deze tool ontwikkeld voor het beoordelen van werk van leerlingen: essays, werkstukken, spreekbeurten. Het gebruik van [Comproved](#) bracht kosten mee voor het aanmaken, hosten en begeleiden van in totaal 36 verschillende vragenlijsten. Levende Talen Nederlands financierde ca 5000 euro vanuit subsidies voor vakvernieuwing. De ondersteuning door Comproved medewerkers was zonder meer uitmuntend.

Tabel 3. Vragen en toelichtingen zoals aan de deelnemers verstrekt

Onderwerp	Vraag	Toelichting
Belang	Welk van de twee vindt u belangrijker voor uw leerlingen in uw sector?	<p>Het leerplan in Nederland, en dus ook voor het vak Nederlands dient drie belangen, vastgelegd in de opdracht van het ministerie aan de SLO.</p> <p>Kwalificatie: Het verwerven van kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen in staat stellen zich te ontwikkelen en een basis te verwerven voor vervolgstudie of beroep.</p> <p>Socialisatie: Een oriëntatie op verschillende culturen, praktijken en tradities (inclusief de verschillende waarden en normen die daarin een rol spelen) en het vermogen zich te verhouden tot de samenleving.</p> <p>Persoonsvorming: Het ontwikkelen van een zelfstandige positie en kritisch vermogen om als persoon verantwoordelijk in de wereld te staan.</p> <p>Schoolvakken zullen verschillende accenten leggen, en de accenten kunnen verschillen per onderwijssector, en verschillen per individuele school, vaksectie of docent. U maakt in de vragenlijst een eigen keuze voor het belang van de eindtermen, voor uw leerlingen, voor deze specifieke leerweg/onderwijssector, op basis van uw specifieke inzichten.</p>
Leerplan-ruimte	Welk van de twee vergt volgens u meer leer- en onderwijsinspanning om de eindterm te bereiden?	<p>De hele set eindtermen moet een plaats krijgen in uw leerplan. Leerlingen moeten in staat gesteld worden om de leerstof te beheersen, of het nu om kennis, inzicht of vaardigheden gaat, kwalificatie, socialisatie of persoonsvorming. Deze vraag gaat dus om <i>uw schatting</i>: welk beslag zal de eindterm leggen op het leerplan, zo op het eerste gezicht? Gaat het om leerstof die intensief geoefend moet worden over een langere periode of over leerstof die weliswaar vaak, maar terloops aan de orde komt, of leerstof die een beperkt beslag legt op het leerplan, in korte tijd kan worden verworven door leerlingen? Veel hangt natuurlijk af van de daadwerkelijke didactische invulling, de manier waarop eindtermen worden gecombineerd in de onderwijspraktijk. Het ligt het meest voor de hand om uit te gaan van uw huidige onderwijspraktijk en ordening en intensiteit van leerstof en uw ervaringen. Wat er ontstaat, door alle respondenten, is een rangorde van eindtermen die meer of minder beslag zullen leggen op het leerplan. In de panelgesprekken zal kunnen blijken in hoeverre het geheel aan eindtermen haalbaar is binnen de huidige condities van onderwijs- en leertijd.</p>

Scho- lings- be- hoeft	Welk van de twee roept bij u een grotere behoefte tot nascholing op opdat de meeste leerlingen van u de eindterm zullen bereiken?	Of het nu gaat om eindtermen die nieuwe leerstof aanduiden, of vragen oproepen over de didactische vormgeving, er kunnen verschillende overwegingen bij de keuze een rol spelen, en bij verschillende paren kunnen uw overwegingen ook verschillen. In de panelbijeenkomsten zullen de panelleden de rangordes van commentaar en inhoud voorzien, en dan komen die vakinhoudelijk en vakdidactische overwegingen naar boven.
---------------------------------	---	--

3.4 Vragenlijst Samenhang

De vierde vraag peilde naar *samenhang*. We maakten weer gebruik van *Com-proved*. Omdat de betrouwbaarheid van de onderneming afhangt van het aantal beoordelaars, kozen we ervoor alle deelnemers de eindtermen van VMBO-GLTL voor te leggen. Het gaat bij de beoordeling van samenhang niet zozeer om een bepaalde sector, maar om de inhoudelijke nabijheid van eindtermen. We maakten 17 vragenlijsten: elke vragenlijst was gefocust op één van de zeventien eindtermen, het zogenaamde referentie-item. De vergelijkingsvraag die we aan deelnemers voorlegden was dan:

Welke eindterm hangt sterker samen met de referentie-eindterm? A of B?

Deelnemers kregen twee vragenlijstjes voorgelegd, ieder met een ander referentie-item. De deelnemers moesten per vragenlijst vijf paren eindtermen vergelijken met het referentie-item. Met de antwoorden konden we berekenen hoe de vakstructuur van de het vak Nederlands, met deze nieuwe eindtermen, er uitziet volgens de respondenten.

4 DATA EN BETROUWBAARHEID

Een betrouwbaarheid van .80 wil zeggen dat responses van een andere groepen respondenten gemiddeld .80 correleren met de responses van de huidige groep docenten. Merk op dat er altijd vertekening kan zijn, omdat het gaat om docenten die zich vrijwillig aanmeldden, en die ervoor kozen om van de geboden gelegenheid gebruikt te maken.

4.1 *Belang, Scholingsbehoefte en Leerplanruimte*

Tabel 4. Aantallen deelnemers en vergelijkingen en de betrouwbaarheid per vragenlijst. Aantal eindtermen in BB/BK en GL/TL 17, in H en V 19.

			Beoordelaars			Vergelijkingen	
Betrouwbaar- heid			Aangemeld	Actief	%Actief	Aantal	Per respon- dent
Belang	BB	.80	34	16	47	130	8,1
	BK	.77	49	23	47	179	7,8
	GT	.86	131	65	50	414	6,4
	H	.87	107	63	59	505	8,0
	V	.90	148	107	72	890	8,3
Scholings- behoefte	BB	.69	54	25	46	174	7,0
	BK	.58	48	23	48	172	7,5
	GT	.79	131	84	64	617	7,3
	H	.77	107	60	56	474	7,9
	V	.80	149	97	65	811	8,4
Leerplan- ruimte	BB	.13 ¹	54	25	46	199	8,0
	BK	.70	48	29	60	210	7,2
	GT	.82	131	66	50	533	8,1
	H	.76	107	67	63	531	7,9
	V	.85	148	93	63	785	8,4

Tabel 5. Aantallen deelnemers en vergelijkingen en de betrouwbaarheid per vragenlijst Samenhang. Aantal eindtermen was 17²

Referentie	Betrouwbaarheid	Beoordelaars			Vergelijkingen	
		Aangemeld	Actief	%Actief	Aantal	Per respondent
1	.81	58	28	48	139	5,0
2	.72	54	29	54	136	4,7
3	.73	51	23	45	100	4,3
4	.74	52	34	65	157	4,6
5	.76	52	35	67	164	4,7

¹ Betrouwbaarheid onverklaarbaar laag en onvoldoende. De resultaten voor deze vragenlijst zijn te onbetrouwbaar om te interpreteren.

² In totaal formuleerde de Vaststellingscommissie 19 eindtermen. Twee daarvan (10 en 19) komen alleen voor in het voorstel voor havo en vwo. Omdat we voor het onderzoek naar Samenhang de eindtermen VMBO-GL/TL voorlegden, ontbreken in die vragenlijst dus eindterm 10 en 19, die blanco zijn in het leerplan vmbo.

6	.69	54	29	54	121	4,2
7	.73	56	26	46	109	4,2
8	.68	53	29	55	122	4,2
9	.81	55	32	58	134	4,2
11	.32 ¹	52	30	58	156	5,2
12	.60	54	33	61	143	4,3
13	.73	56	31	55	163	5,3
14	.50	55	26	47	126	4,8
15	.75	69	31	45	158	5,1
16	.70	56	30	54	115	3,8
17	.77	50	29	58	130	4,5
18	.74	50	27	54	134	5,0

COLOFON

Het onderzoek werd voorbereid met Liselore van Ockenburg en Twan Robben, afgevaardigden van Levende Talen Nederlands in de Advieskring voor de Vakvernieuwingscommissie Nederlands. Zij werkten mee aan de opzet van een proefpeiling, en gaven feedback op versies van de opzet van die proefpeiling. Aan die proefpeiling werkten 15 docenten mee, die ons van feedback voorzagen. Op basis van die data konden we een concept voor data-analyse en rapportage opstellen. We danken die docenten heel hartelijk.

Medewerking werd ook verleend door de voorzitter van LTN en het bestuur van LTN door de kosten voor het gebruik van Comproved te subsidiëren. Het Bureau van Levende Talen ondersteunde ons bij het aanschrijven van LTN-leden.

Maarten van Comproved was van onschatbare waarde om de proefpeiling en de daadwerkelijke peiling te ondersteunen.

¹ Eindterm 11 over taalvariatie bleek niet betrouwbaar te beoordelen zijn. Dat wil zeggen dat de verbanden die respondenten tussen andere eindtermen en deze eindterm legden, zeer uiteenliepen. Een vreemde eend in de bijt, waarschijnlijk, zoals nu geformuleerd.